

"Farver i alle Tonarter..."

Musikalsk inspiration i Nymindegab

Af Christian Biskup

Tænk Jer – jeg købte et dejligt lille Fiskerhus her ved Vesterhavet – i en stor-laaet Natur – af Maleren Prof. Oscar Matthiesen – og Ellen og jeg er lykkelig over at bo herovre. Vi bor direkte til Fjorden, som skiller os fra Holmsland Klit. – Ja her er alt – Vesterhavet (dejlige Bade), Klitterne, vældig Plantage bagved, hvor vi kan gaa milevidt uden at se et levende Væsen – ja dejlige Fugle er der mange af.

Sådan skriver komponisten Nielsen omkring 1916 fra Nymindegab til sin ven, den islandske billedhugger Einar Jonsson (1874-1954). Som så mange andre kunstnere, forelskede Nielsen sig i det lille fiskerleje ved Ringkøbing Fjord. Og nej, vi taler ikke om Carl Nielsen, men Ludolf Nielsen, en komponist som det er værd at se nærmere på.

Personligt er jeg meget taknemmelig for, at mine forældre til min 14-års fødselsdag gav mig en CD med den i Tyskland fuldkommen ukendte danske komponist Ludolf Nielsen. Jeg var øjeblikkeligt tryllebundet af den vidunderlige musik og har siden forsøgt at få denne glemte komponist frem i lyset igen. Det er svært at forklare, hvorfor Ludolf Nielsen blev min yndlingskomponist, men hans musik giver mig meget, og der er ikke noget skønnere for mig. Siden 2014 har jeg arbejdet på udgivelsen af *Ludolf Nielsens samlede værker*. Gennem Nielsens biograf, musikforskeren Jens Cornelius, fik jeg et indblik i mange af værkerne og Ludolf Nielsen som person. Mange af hans kompositioner er faktisk aldrig blevet trykt, hvorfor min indsamling har været en opdagelsesrejse. Ved udgivelsen af førsteudgaverne har jeg oplevet det ukendte takt for takt – og det har været som en skattejagt. Og nu, hvor værkerne bliver trykt, opføres hans musik igen, i de seneste år

i eksempelvis Tyskland og Rusland og så langt væk som i Brasilien. Men hvem var denne mand?

Carl Henrik Ludolf Nielsen blev født den 29. januar 1876 i Nørre Tvede ved Næstved. Her ejede forældrene en stor gård, og den lille Ludolf fik en typisk opvækst på landet. I den fine stue var der musikinstrumenter, og snart blev Ludolf indfanget af musikken. Særligt spillede han gerne akkordion, men han opdagede snart, at det var strygeinstrumenterne, der var hans egentlige interesse og lidenskab.

På dette tidspunkt vidste ingen, at drengen, med det dengang endnu lyslokkede hår, engang skulle blive en af Danmarks betydeligste komponister. Men fra år 1900 og frem til Første Verdenskrig knyttedes de største forhåbninger til hans navn inden for den danske musikverden, og hans musik blev spillet i både ind- og udland som fx i Det Tyske Kejserrige, Østrig-Ungarn, Zarens Rusland og Sverige.

Ludolf Nielsens største succes blev balletten *Lackschmi*, som han komponerede i Nymindegab, og som efter premieren i København også vakte begejstring i Estland, hvor den i perioden 1937 til 1955 blev sat op flere gange. Han havde store musikalske evner, men det var måske hans beskedne væsen og optræden, der forhindrede ham i at få en stor international karriere.

En sen romantiker i Nymindegab

Ludolf Nielsen var til at begynde med en typisk senromantiker, som lod sig inspirere af den danske natur og af Viggo Stuckenberg's lyrik og digtning og derved skabte nogle af

sine skønneste værker. Senromantikken var en udløber af romantikken, som gerne inddeles i tre perioder, nemlig tidlig, høj, og sen. Senromantikken er kendetegnet ved brugen af de store orkestre, hvor tonaliteten og stigningen til det store følelsesmæssige udbrud blev taget til det yderste, og hvor nogle af periodens berømteste skikkelser er Gustav Mahler og Richard Strauss. Især Ludolf Nielsens tredje symfoni har mahlerske dimensioner og må regnes som et højdepunkt inden for danske senromantiks orkesterværker.

Senromantikken dyrkelse af skønheden og den såkaldte "heile-Welt-Romantik" blev ødelagt af Første Verdenskrigs grusomheder. Pludselig var de værdier, som gennemtrænger Nielsens værker, gårsdagens, og Nielsens musik føltes med ét gammeldags. Ludolf Nielsen udviklede dog fortsat sin stil, men selvom hans musik løbende viste klare moderne tendenser, forsvandt han mere og mere bag en anden Nielsen, nemlig Carl Nielsen, som, med rette, blev Danmarks førende komponist.

For komponisten Ludolf Nielsen var Nymindesgab som et sommereventyr. Han elskede det enkle liv, også selvom han – i det mindste efter hans påklædning at dømme – tydeligt skilte sig ud som gæst.

De to komponister havde, selvom de aldrig udviklede et venskabeligt forhold, mange ligheder. Barndommen på landet, uddannelsen i København, drømmen om den store kunst, og begge slog de sig også i perioder ned i en kunstnerkoloni. Carl Nielsen tog til Skagen, og samtidig opdagede Ludolf Nielsen det lille fiskerleje Nymindegab ved Ringkøbing Fjord. Hvordan og præcis hvornår han kom til Nymindegab er uvist, men senest i 1916 tilbragte han sommermånederne i det lille hus tæt ved havet. Og pludselig – efter at krigen havde lammet hans inspiration – begyndte han igen at komponere. I Nymindegab fandt han ”Farver i alle Tonarter”, ligesom han roste det vidunderlige lille fiskerleje i et brev til sin ven Einar Jonsson.

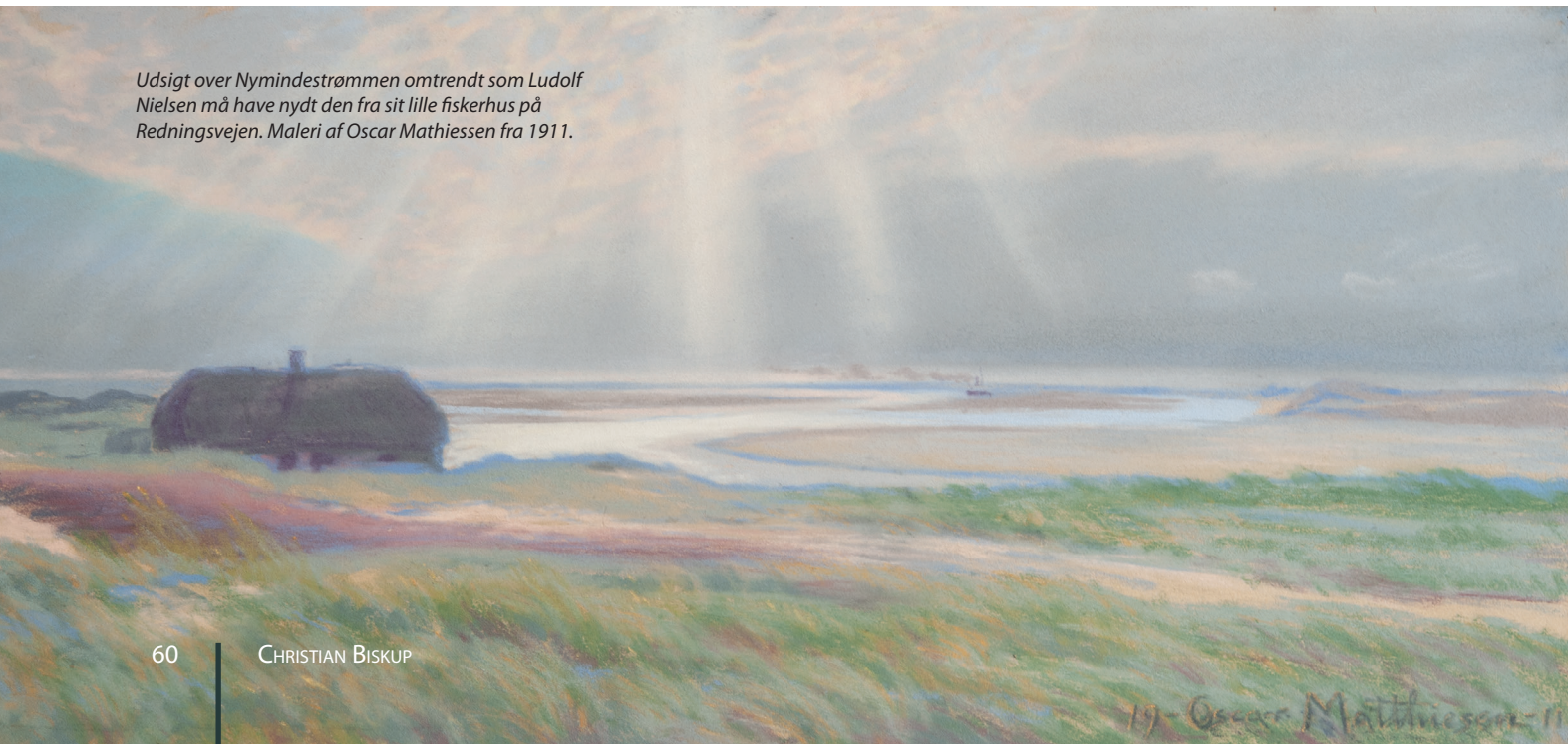
Ludolf og hans hustru Ellen elskede Nymindegab og lod sig dagligt begejstre af den herlige natur. Selvom der kun var lidt plads i det lille fiskerhus, blev den lille sommerresidens hurtigt et elsket samlingssted for alle mulige af hovedstadens kunstnere. Udover den allerede nævnte Einar

Jonsson, Islands formentlig kendteste billedhugger, kom også operasangeren Holger Bruusgaard (1884-1968), der var baryton på Det Kongelige Teater, som gæst i Nymindegab. Nymindegab fortryllede ligeledes den dengang berømte forfatterinde og kvindesagsforkæmper Gyrithe Lemche (1866-1945), som sammen med Ludolf Nielsen arbejdede på nogle værker, bl.a. det symfoniske digt *Babelstårnet*.

Jeg husker i Slutningen af Krigen. Vi havde faaet Besøg af Kredslæge Johan Lemche og Gyrithe Lemche. De var kommet over for at søge Feriens Hvile i den fuldkomne Stilhed. Med et saligt Smil vandrede de ned til Stranden. De sank ned i en Klit:

- Hvor livsaligt, denne evige Ro, hvisker Fru Gyrithe.
- Aa, hvilken Velsignelse at være ganske udenfor det altsammen, istemmer Kredslægen.
- Tænk paa Raseriet i Verden, og her sidder vi, siger Fru Gyrithe.
- Netop med Tanken herpaa virker denne absolute Lydløshed ganske eventyrlig, nikker Kredslægen og glider helt ned i Marehalmen.

Udsigt over Nymindestrømmen omtrent som Ludolf Nielsen må have nydt den fra sit lille fiskerhus på Redningsvejen. Maleri af Oscar Mathiessen fra 1911.

Krigsophold i Nymindegab

Selvom det lykkedes Danmark at opretholde sin neutralitet, gik Den Første Verdenskrig ikke ubemærket hen over landet. Lyskastere oplyste Øresund, og allerede i august 1914, i forbindelse med udbruddet af krigen, forberedte man et forsvar ved bl.a. indkaldelse af Sikringsstyrken, som primært blev opstillet ved Københavns befæstning. Beretninger fra indkaldte sønderjyder gjorde så stort indtryk på Ludolf Nielsen og hans ligesindede, at han pakede sine endnu ikke offentliggjorte manuskripter ned og gjorde klar til en hurtig rejse til Nymindegab. Her kom roen den følsomme kunstner til gode, men heller ikke her blev befolkningen helt forskånet fra krigen.

Her ved Vesterhavet mærker man en Del til Krigen – her gaar næsten daglig Flyvere – flest Tyskere ogsaa Zeppelinere en Gang i mellem. Miner driver der Masser af i Land – i forgaars blev her sprængt mellem 40-50 her i vor Nærhed – det er nogle uhyggelige Ødelæggelsesmaskiner.

Trods de mange negative efterretninger nød Nielsen og hustru alligevel ferien i Nymindegab meget, og frem for alt tog hans skabertrang et opsving. Konstant arbejdede han og skrev i 1918 til Holger Bruusgaard:

[V]i er paa Højden af Begejstring!! Vi bygger stadig men er heldigvis under Tag – i Dag lægges Loft – i Morgen kommer Mureren og skal pudse, ind- og udvendig – i midlertid er jeg optaget af at sænke Grunden uden om Huset – saa man skal glo opad – og ikke nedud – for at se Herligheden. Jeg har nu malet min Stue – Loft: lyseblaat, Døre og Vinduer: mørkeblaa, Alkove – d.v.s. Skabsdøre – skiftevis: rødt, grønt, lyseblaat, mørkeblaat – Stole: grønne og røde sammen – alt her har faaet to Gange – kort sagt, er det hele snart et Dukkehjem – ja det er "Villums Hus" som det fra gammel Tid hedder.

Når Ludolf og hans hustru ikke arbejdede på at forskønne det lille hus, lå i hvert fald Ludolfs dag i faste rammer:

Dagen gaar omtrent – (Forandr. forbeholdes) saaledes: op Kl. 7 (ingen Forandr.) vældigt Morgenkaffemaltid – et Par Timers Slæb – da en Omgang Lola [den sidste af Nielsens tre operaer] – Frokost – d.v.s. Middag og saa: Vesterhavet ved 2 Tiden og kommer først her igen henad Kl. 6 – Jeg anbringer mig gerne paa

Ludolf ved sit harmonium i huset i Nymindegab omkring 1920. De store nodeark lader formode, at han var i færd med at arbejde på en større komposition. Harmoniummet eksisterer ikke længere, men stole og bord står stadig i husets dagligstue.

Maven i Sandet og tjærer løs paa Lola – det er lykkelige Stunder – bare de maa være i mange Aar – sikken Masser af Musik der kommer ud af det. Vi har Badehus ved Havet og Baad paa Fjorden og Solskin ude og inde.

Ja undskyld at dette omhandler "vort" – vi haaber at I har det storartet – (det er smaat med "Papirer" herovre, haaber at I har "noget"). Nu viser Posten sig – jeg skynder mig at sende en Mængde af Hilsner.

Havet var den stadige inspiration for Nielsen. Timelange spadsereture på stranden langs kysten med Ellen, vandreture i klitterne, hvor de to nød stedets ro. Han samlede rav, og så snart han fandt et stykke, røg det straks i lommen. Af

ravstykkerne skulle der laves en kæde til hans kone, som han røber det i et dagbladsinterview:

Da jeg havde samlet en Del, gav jeg Stykkerne til en gammel Fisker, for at han kunde lave dem til. Men Dagen efter kom han – saa ærlige er de Folk derovre – og sagde: Her skal De bare se, der sidder en Flue i Ravet. Tænke sig [...] at eje en Flue, som er flere Millioner Aar gammel!

Det var imidlertid ikke kun ravet, som han i mange år smykkede sine vægge med, som kunne begejstre ham: "Den eneste Hyld, som blomstrer i Nymindegab, det er min ... den er jeg saa stolt af..."

Selvom Nielsen dyrkede de smukkeste roser i sit have i Hellerup, glædede han sig i Nymindegab især over en prægtig hyld.

Ludolf Nielsen brugte Nymindegab som et sted, hvortil han kunne trække sig tilbage. Selvom han, som nævnt, var vokset op på landet, tog han til København for at ud-danne sig og slog sig senere ned i Hellerup. Med det første besøg i Nymindegab skete der en forandring i ham – han blev en musikalsk impressionist. Efter sit "krigsophold" i Nymindegab komponerede han som de moderne franske komponister under åben himmel midt i naturen. Bitonaliteter, hvilket vil sige at komponere i to tonearter samtidig, også kaldet mixturer (dvs. en parallelforskydning af akkorder) og lukkede dissonanser, som ellers var bandlyst i den traditionelle musiklære, blev i den musikalske impressionisme pludselig højt elskede stiltræk. Disse stilistiske midler begyndte nu regelmæssigt at optræde i Ludolf Nielsens værker. Naturen spillede en stor rolle for ham, og når han strejfede om i naturen, medbragte han altid sin skitsebog for at kunne fastholde indtryk og indfald. Ikke sjældent finder man tørrede blomster mellem siderne, som souvenirs fra disse strejfture i naturen.

Naturen som inspirationskilde

Nu er vi her i den store stille Natur – her er vidunderligt – vi siger ofte til hinanden – "dette skulde Islænderne se" – I næste Uge venter jeg min Søster og hendes Datter – vi glæder os meget til det Besøg. Her bor en Masse Mennesker paa Kroen, men vi ser ingen her henne, hvor vi bor – heldigvis – vi trænger begge til Ro og Fred, og Ludolf er i Gang med et nyt Arbejde – han bruger Fuglesangerne her som Motiver. Ja, hvor havde vi det rart i Vinter, naar I to kære Mennesker sad i vor Stue i det lille Lampelys ved Orgelet; saa var der Stemning, saa var der Fred i Tanker,

skrev Ludolf Nielsens hustru, Ellen, til Einar Jonsson på Island.

Fuglestemmerne flød ind i hans store impressionistiske suite *Skovvandring*. Også hans idylliske *Nocturne Lyrique* med undertitlen *Sommeraften ved Nymindegab* åbner med mågeskrig, og man hører lyden af havets bølger i det fjerne. Et andet betydningsfuldt værk, der blev til i Nymindegab, er operaen *Lola* i tre akter, ligesom den

før nævnte meget succesfulde ballet *Lackschmi*, som ironisk nok benytter indiske skalaer. Selvom Nielsens værker hele tiden blev bedre og hele tiden mere modne, blev der stadig mere stille omkring den mand, der engang havde været det danske musiklivs store håb. Nielsens musik er en kærlighedserklæring til den danske natur og til selve livet. Næppe nogen anden dansk komponist har formået at instrumentere landskabet og det elskede fædreland så poetisk, melodisk og dygtigt, som Ludolf Nielsen kunne det.

Ikke desto mindre var det tydeligt, at interessen for Ludolf Nielsen og hans musik svandt fra 1920'erne. Bortset fra enkelte undtagelser var det mest Nielsens elev Launy Grøndahl (1886-1960), dirigent for Danmarks Radios første

Nymindesdag den 5. juni 1919. De første skitser til balletten Lackschmi. Udsnippet viser de første takter i forspillet. Almindeligvis komponerede Nielsen først de vigtigste stemmer og melodier, inden han satte sine ideer til det store partitur for orkesteret sammen.

Scenebilledet antyder ikke ligefrem, at balletten Lackschmi for størstedelens vedkommende blev til i Nymindesdag og ikke i Indien. Bortset fra to store rejser til Tyskland i årene 1903-04 og i 1908 forlod Ludolf Nielsen ikke Danmark.

NOCTURNE LYRIQUE

Lento espressivo M. M. ♩ = 60

LUDOLF NIELSEN, Op. 48

Flauto I-II

Oboe

Corno inglese

Clarinetto I-II in A

Fagot

Corno in F

Celesta

Violino I

Violino II

Viola

Violoncello

(Die kleine Noten weich und nicht zu kurz)

I Solo

1. Falt

2. Falt

3. Falt

pp

pp

pp

pp

Nocturne Lyrique skildrer en sommeraften i Nymdegab. I fløjtemotivet anes i det fjerne en mages skrig. Som mixtur blander violinstemmerne sig senere med hovedtemaet i den første klarinet (takt 7-9). Mixturen er betegnende for impressionistisk musik.

orkester, som opførte værker af Ludolf Nielsen i radioen. Ludolf Nielsen og hans musik forsvandt så godt som fuldstændigt fra koncertsalene.

I 1924 var Ludolf Nielsen så vidt vides i Nymindegab for sidste gang. Igennem ti år, kom han og hustruen hver sommer til Vestkysten, fortalte han i et interview i anledning af sin 60-års fødselsdag. Hvorfor de opgav disse sommerophold og begyndte at foretrække den sjællandske kyst, er uvist. Selvom huset stadig blev benyttet af slægtninge, kom det senere på fremmede hænder.

I dag ejes Ludolf Nielsens gamle sommerhus på Redningsvejen i Nymindegab af Iris Schaumann. Hendes nyligt afdøde mand, Finn, elskede huset, som Nielsen havde elsket det, og Iris fortsat gør det. Finn og Iris har renoveret og investeret i huset, hvor mange af Ludolf Nielsens møbler stadig står i form af senge, stole og et vægskab (nogle af møblerne kan i øvrigt på et tidspunkt have tilhørt maleren Oscar Matthiessen, der også har ejet huset).

I forbindelse med en restaurering opdagede Finn og Iris en dag et lille stykke papir, som indeholdt en bestilling til "komponisten Ludolf Nielsen". Da var de klar over, at huset var et betydeligt klenodie. Ludolf Nielsens seng, dagligstuemøblerne og hans harmoniumstol har overlevet alle årene. Kunstnerisk bemalede fliser smykker væggene, og gennem vinduerne fornemmes klitrosernes duft. Fårene bræger på engen overfor. Hvem der en gang har besøgt "dukkehjemmet" på Redningsvej 49 vil næppe glemme stedets charme igen. Intet under, at Ludolf Nielsen her fandt tilbage til tonerne...

Christian Biskup f. 1993 studerer tysk og musik ved det Tekniske Universitet i Braunschweig. Han er desuden organist, pianist og korleder i Wolfsburg. Hans lidenskab er skandinavisk musik, som han også gerne opfører for publikum. Musikvidenskabelige gøremål har bl.a. ført til samarbejder med Den Jyske Opera, Staatstheater Braunschweig og Musikproduktion Höflich.

Teksten er oversat fra tysk af John V. Jensen i samarbejde med forfatteren.

*Ludolf Nielsens lille gule
fiskerhus på Redningsvejen.*

